

УДК373.2.015.31:17.022.1:82(081) Сухомлинський

Ірина КАРДАШ

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
e-mail: irinakardash70@gmail.com*

Тетяна ЛУШПАЙ

*студентка магістратури
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна*

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ХУДОЖНІМИ ТВОРАМИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

В умовах сьогодення одним із провідних завдань дошкільної ланки освіти є формування основ духовної і моральної культури особистості дошкільника. У статті духовне виховання старших дошкільників розглядається з позиції комплексного підходу, який передбачає засвоєння знань про духовну культуру, розвиток позитивного ставлення до вчинків дорослих та оволодіння елементарними практичними навичками; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність використання творів В. Сухомлинського у формуванні духовності старших дошкільників; представлено результати дослідно-експериментальної роботи з виховання духовності старших дошкільників за творами В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: духовність, моральність, духовна культура, духовне виховання, духовний розвиток особистості, художні твори.

Духовний розвиток особистості – розвиток, спрямований на індивідуальний вияв у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб – ідеальної потреби пізнання та соціальної потреби жити й діяти для інших. Духовність є вищим рівнем розвитку особистості, на якому основними мотиваційно-смысловими регуляторами її життєдіяльності є вищі людські цінності. Духовність виконує практичну, розвивальну, виховну функції. Виховна її функція реалізується в процесі духовного виховання дітей дошкільного віку.

Видатні вітчизняні психологи вважали дошкільний вік найбільш чутливим у розвитку дитини. У цей період активно формуються моральні норми поведінки, почуття любові до своїх батьків, рідного дому, народу, краю, виникають перші основи зв'язків зі своїм історичним коренем, закладаються підвалини національного менталітету.

Проблема вивчення духовності та духовних цінностей була предметом вивчення філософів (С. Анісімов, М. Бахтін, М. Бердяєв, Л. Буєва, І. Ільїн, А. Кримський та ін.), психологів (І. Бех, М. Борисевський, З. Карпенко, С. Максименко, М. Михалкова, С. Рубінштейн, В. Франкл, Е. Фромм, Ж. Юзвак), педагогів (Є. Бондаревська, Т. Власова,

В. Долженко, О. Олексюк, О. Омельченко, В. Сергєєва, О. Сухомлинська, ін.). Проблеми виховання різних аспектів духовних цінностей у дошкільному віці розглядалися в спеціальних педагогічних дослідженнях (О. Артемова, О. Барабаш, А. Богуш, І. Гармаш, О. Дронова, С. Козлова, Кононко, І. Кучинська, М. Мельничук, Т. Поніманська, М. Роганова та ін.).

Мета статті – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання творів В. Сухомлинського у формуванні духовності старших дошкільників.

Василь Олександрович Сухомлинський, погляди якого увійшли помітною сторінкою до історії вітчизняної педагогічної думки, важливого значення надавав положенням про єдність виховання через красу морального та естетичного, коли розвиваються вміння відчувати, розуміти, цінувати, підтримувати, а потім і самостійно створювати красу, прилучаючись до світу людяності, гуманності, моральної чистоти, духовних цінностей.

Систему духовного виховання дітей В. Сухомлинського можна впроваджувати в дошкільні навчальні заклади, глибоко проаналізувавши його багатогранну спадщину, оскільки вона є зразком виховання справжньої людини. Про його спадщину

нині говорять як про авторську систему гуманістичних поглядів, що вже стали органічною складовою розвитку сучасної освіти і педагогічної науки в Україні. В. Сухомлинський створив таку психолого-педагогічну систему, в якій все зосереджено навколо дитини-людини. Це надзвичайно потужна і напрочуд гуманістична педагогіка, побудована на утвердженні тієї філософської істини, що освіта, виховання й розвиток людини мають передбачати, передусім, утвердження гармонії розуму й серця, де серцю, за образним висловлюванням Василя Олександровича, належить все-таки найніжніша й найтонша мелодія [7, 34]. Отже, педагогіка В. Сухомлинського – педагогіка серця, дитиноцентризму й толерантності.

В. Сухомлинському належить чи не одна з провідних ролей в узагальненні родинних традицій духовного виховання. У його дослідженнях є чітке визначення мети, завдань і найголовніших принципів духовного виховання, в яких художнє слово розглядається як могутній виховний засіб і мірило людської порядності. Саме завдяки йому розвиваються здібності людини, формується її світогляд і моральне обличчя [1, 25].

Більше ста років тому видатний педагог К. Ушинський підкреслив, що виховна сила виходить тільки з живого джерела людської особистості, показав все значення народної педагогіки у вихованні дітей [8, 48]. З того часу думка К. Ушинського багато разів повторювалась, але В. Сухомлинський переконливо показав: при якій простій обов'язковій умові ці слова мають сенс – при умові, що людина стає здатною відчувати серцем [4, 123]. Дітям старшого дошкільного віку вже доступне розуміння суспільної значущості вчинків дорослих, вміння відчувати «серцем».

Отже, В. Сухомлинський розглядав духовне життя людини як двобічний процес. Він писав: «Багатство духовного життя особистості залежить значною мірою від того, як глибоко людина не лише розуміє, а й відчуває благородство ідей, гуманності, людяності» [8, 50].

Під духовно вихованою людиною В. Сухомлинський розумів високоморальну, гуманістично спрямовану, фізично досконалу й естетично розвинену особистість, віддану своєму народу, Батьківщині, не байдужу до горя й біди інших людей, яка співчуває іншому і в разі потреби надає йому дієву допомогу. Він найпершим в педагогіці звернувся до проблеми формування духовності у школярів як однієї із провідних у вихованні. Феноменом духовності сповнена вся його творчість. У своїй праці «Духовний світ школяра» (1961) він, надаючи духовності особливого значення у формуванні особистості, висвітлює усі складові духо-

вності в їх нерозривній єдності, конкретизує специфіку формування духовного світу кожного вікового періоду. Вчений писав «...ми вкладаємо в поняття «духовний світ», «духовне життя» такий зміст. Сфера духовного життя людини – це розвиток, формування й задоволення її моральних, інтелектуальних і естетичних запитів та інтересів у процесі активної діяльності» [5, 202]. Вважаючи проблему формування у школярів духовності однією із провідних у вихованні, він поставив перед собою завдання «з'ясувати роль найрізноманітніших факторів, що є головними у соціометричній парадигмі розвитку людини, а особистісного, внутрішнього розвитку моральних, естетичних почуттів» [5, 19].

В ідеальному образі людини педагог виділяв такі найважливіші риси:

- гармонійна єдність в житті людини;
- уміння дорожити святинями своєї свідомості і свого серця;
- багатство духовного світу, духовних інтересів, духовних запитів і потреб;
- уміння користуватися духовними цінностями і дорожити ними, бачити, знаходити їх, олюднювати в особистому світі;
- потреба людини в людині як носієві духовних цінностей;
- активне ставлення до добра і зла, уміння не тільки бачити а й близько брати до серця, все, що відбувається навколо;
- почуття людської гідності... [7, 149–150].

У своїй книзі «Серце віддаю дітям» педагог пише: «Юні мої друзі, щадіть серце і виховуйте почуття...»; «Якщо людину не вчити ні доброго, ні поганого, вона не стане людиною...», – говорив Сухомлинський у «Листах до сина» [8, 89]. Школу він називав духовною колискою народу у своїй книзі «Як виховати справжню людину» [8, 147].

Розумова праця має таке ж значення для виховання, як духовна. У цьому В. Сухомлинський повністю наслідує К.Ушинського, який стверджував, що розумова праця важлива навіть для духовного розвитку дитини так само, як і праця душі [9, 56]. Але В. Сухомлинський йде набагато далі, він розробляє теорію громадянського виховання особистості в колективі, де вирішальними є дві умови: формування у вихованця особистої честі, гідності, усвідомлення величі людини – творця у гармонійному поєднанні з розвитком у неї почуття обов'язку, відповідальності за свою поведінку, вчинки. В. Сухомлинський піклувався про те, щоб оберігати дитяче серце від болю, бід, страждань, щоб дитина виховувалася добром [4, 60].

Заняття дитини треба організувати так, щоб вони виховували. В. Сухомлинський пише: «Сфера духовного життя людини – це розвиток,

формування й задоволення її моральних, інтелектуальних і естетичних запитів та інтересів у процесі активної діяльності» [47, с. 212]. Він докладно, одне за одним, переглядає всі оповідання для дітей і кожне оцінює з цієї точки зору: які в нього виховні можливості. Треба звертати увагу на те, що дав дітям цей художній твір, наскільки він розвинув їх, наскільки допомогла відчувати вчинки героя [4, 122].

Досліджуючи педагогічні праці В. О. Сухомлинського, ми з'ясували, що в всі його висновки та положення спираються на реальні потреби дитини, її освіти та виховання. Проведене дослідження підтверджує, що його твори відображають запити, стан, тенденції й перспективи розвитку дитини, спираються на потреби навчання й виховання.

Виходячи з принципів духовного виховання, змісту та видів художніх творів рівня сприйняття їх дітьми, В. Сухомлинський творчо втілює у своїй школі можливість пізнати навколишній світ серцем.

Виявляється, щоб сформувати духовність дитини і повною мірою використати виховну силу художнього слова, треба використовувати всі твори для пробудження дитячої душі, враховуючи такі вимоги:

1. Співвідношення навчальних і виховних цілей (тут у поняття «виховні цілі» В. Сухомлинський вкладає зміст морального та духовного виховання). Одні твори читаються насамперед для того, щоб розкрити стосунки між дітьми та близькими, інші мають суто виховну роль – сформувати моральні поняття, переконання, звички, збагатити моральний досвід. Хід оволодіння науковими знаннями і духовними знаннями передбачає формування світоглядних переконань і, отже, дитина навчаючись, виховується, проте найважливіша мета самого процесу цього пізнання – навчитися, пробудити, застосовувати.

Формування духовності в процесі навчання завжди має яскраво виявлений пізнавальний характер. Вважають, що мети формування духовності досягнуто, якщо дитина здатна відчувати серцем. Дуже важливо, щоб кінцевою метою було пізнання духовного світу іншої людини.

2. Роль і місце в здійсненні морального виховання. Дитина утверджує свою моральну гідність, переживає – естетичні почуття в цьому віці є одним з найбагатших джерел моральних почуттів.

3. Єдність духовного виховання і загального морального розвитку. Духовність лише тоді стає виховною силою, коли вона збагачує духовне життя, наповнює багатограним змістом розумові, інтереси, одухотворяє моральну цілісність і

підвищує духовну красу особистості. Гармонійний всебічний розвиток людини, освіченість, духовне життя – всього цього можна досягти тільки тоді, коли поряд з інтелектуальною, моральною, естетичною і фізичною культурою людина досягає високого ступеня духовної культури. Сутність духовної культури в духовному світі людини, інтелектуальна насиченість і повноті, моральне багатство, цілеспрямованість духовного виховання.

4. Розкриття, виявлення, розвиток індивідуальності під час читання художніх творів. Художнє слово може стати джерелом радості лише тоді, коли людина бачить в ньому щось більш значне, ніж просто прослуховування, а духовну творчість, розкриття своїх емоцій. Необхідно, щоб кожна людина вже у дошкільному віці знайшла ту стежку, по якій вона йтиме по якій якомога повніше і яскравіше розкривалась її душа, яка б давала їй щастя духовної насолоди.

5. Висока духовність художніх творів, їх моральна спрямованість. В. Сухомлинський у своїй творчості намагався, щоб дитину надихало на добро бажання принести користь суспільству. Моральний зміст художнього слова в тому, що людина втілює в душу зернинки любові, готовність прийти на допомогу іншим. Необхідно намагатися, щоб дитина переживала, відчувала біль свого героя, пишалася своїми вчинкам – це має велике виховне значення.

6. Різноманіття видів художніх творів. Природно дитині притаманне прагнення чинити добро, бути схожими на позитивних героїв. У повсякденному житті дитина знаходить задоволення, від того, що вона вчинила правильно і тим яскравіше розкривається духовний світ дитини.

7. Єдність художнього слова і багатогранного духовного життя. Людина живе не одним задоволенням своїх матеріальних потреб. Радощі життя відкриваються перед нею лише тоді, коли їй доступні також й інші радощі, духовні блага – художня література. Піднімаючи людину, розвиваючи благородство душі, ці блага і цінності допомагають їй глибше зрозуміти і пережити, радість життя. Найважче прищепити любов до ближнього. Підготовка до дорослого життя повинна проводитись «по всіх лініях виховання, а найважливішою з цих ліній є усвідомлення, думка, духовне життя» [6, 45].

Дитина повинна розуміти те, що вона робить. Буденне життя перестає бути нудним, якщо воно починається із задуму, з мрії і закінчується відчуттям задоволення і гордості за себе, за товариша, за Батьківщину.

Ставлення до вчинків, на думку В. Сухомлинського, є найважливішим елементом духовного

життя людини. Було б недостатнім сказати, що душевність виховується у процесі ознайомлення дітей з художніми творами. Душевність, як найважливіша риса морального обліку, виховується у процесі духовного життя – інтелектуального, емоційного і вольового. Не може бути душевної людини, яка мало мислить, мало переживає. Чим розумніша людина, чим багатші її емоції і сильніша воля, тим яскравіше виявляється у неї прагнення чинити добро [6, 102].

Художнє слово і духовне виховання – це речі, що стоять не поряд з навчанням, моральним вихованням, розвитком. Слово – це річ, що проникає всюди, охоплює все. І духовне виховання слід починати з цього. Думка, пізнання світу, добування знань, формування на їх основі власних думок, поглядів, переконань – ось що повинно бути головним для дошкільника. Слово стає вихователем, коли входить в духовне життя вихованця, дає радість дружби, розвиває допитливість, відкриває все нову і нову красу навколишнього світу. Коли дитина пізнає всю красу слова, вона переживає почуття особистої гідності. Слово не повинно бути легкою справою. Завдяки йому, дитина стає дорослою. Треба тільки знати ту міру складності слова, щоб воно було одночасно дитячим і поступово перетворювало дитину в дорослу людину: «Я бажаю тобі стати справжньою людиною». Але саме собою слово не має ніякої сили, яке б виховувало в людині духовне благородство. Слово виховує лише тоді, коли воно олюднене високими моральними спонуканнями, насамперед спрямоване на повагу до людини. Красивим може бути тільки художнє слово. Людина повинна творити добро не тільки для того, щоб її дякували, але і для того, щоб поруч були люди, що дають радість і їй, і людям, – щоб уже в роки дитинства людина збагачувала свій духовний світ [3, 198].

Педагог створив близько 1500 художніх творів для дітей – оповідання, казки, притчі, легенди, де в доступній для дітей формі розкрив складні філософсько-етичні категорії краси в житті й природі, добра і зла, обов'язку і честі, любові і дружби, праці і совісті. На думку О. Сухомлинської, він створив своєрідну «філософію для дітей», спрямовану не лише на розвиток інтелекту, формування творчої думки, а й на формування морально-етичних імперативів і цінностей, які полегшують, допомагають входженню маленької дитини у великий світ [2, 29].

Виховувати в дітей духовну культуру, вважає педагог, необхідно з молодшого дошкільного віку. Коли тільки дитина починає усвідомлювати навколишній світ, вона стикається з духовним світом людей, з судженням дорослих. Під впливом

оточуючих обставин, під стихійним або цілеспрямованим впливом дорослих у дитини формується перше уявлення і поняття про добро, певне ставлення до нього. У більшості випадків діти засвоюють те ставлення до добра, яке існує вдома або в найближчому оточенні. Поступово діти залучаються дома, в закладі дошкільної освіти до обговорення різних вчинків та дають їм оцінку. Формування духовності повинно завершуватися проявом різних емоцій [3, 77].

Різні види мистецтва, включені в активну художньо-естетичну чи художньо-мовленнєву діяльність, є визначальними чинниками духовного розвитку дошкільника. Вони стимулюють його духовний потенціал, сприяють засвоєнню духовних цінностей, національної та загальнолюдської культури; спонукають до творчості.

Завдання вихователя пояснювати дітям, що саме хотів передати автор у творі; вчити їх розуміти авторський задум, перевтілюватись у персонажів художніх творів, емоційно сприймати зміст художнього задуму; викликати співпереживання; вчити опановувати мову мистецтва, розвивати естетичне бачення світу та вміння діставати естетичну насолоду від творів мистецтва, краси довкілля.

Експериментальне дослідження включало три етапи: констатувальний (виявлення рівнів виховання духовності); формувальний (виховання духовності в дітей старшого дошкільного віку засобами творів В. Сухомлинського); прикінцевий (виявлення змін у вихованні духовності у дітей старшого дошкільного віку засобами художніх творів В. Сухомлинського).

Метою констатувального експерименту було виявлення рівня виховання духовності дошкільників, їхніх духовних знань та ставлення до вчинків дорослих. Після проведення діагностичного дослідження ми визначили, що лише 2% дітей експериментальної та 3% дітей контрольної груп досягли високого рівня. 40% дітей експериментальної та 47% контрольної груп показали середній рівень знань та умінь. Більшість дітей (58% в експериментальній та 50% в контрольній групах) знаходились на низькому рівні.

Розробляючи експериментальну методику, насамперед було дібрано різножанрові твори В. О. Сухомлинського, відповідно до завдань духовного виховання складено план заучування оповідань на заняттях та в повсякденному житті впродовж року; розроблено конспекти експериментальних занять, систему вправ, ігор; складено тематичний словничок до кожної теми, а також словник тлумачення етичних понять для дітей.

Формувальний експеримент проводився в три етапи. Змістовий аспект роботи на першому,

когнітивно-пізнавальному, етапі передбачав: ознайомлення дітей із творами В. О. Сухомлинського духовної спрямованості, вивчення їх напам'ять, навчання дітей розуміти мораль творів, збагачення й уточнення знань дітей щодо етичних категорій, духовних якостей, норм і правил (оповідання «Кам'яне серце», «Скажи людині «Здрастуйте!», «Бджілка і гарбузова квітка», «Намісто з чотирма променями», «Пшеничний колосок», «Пелюстка і квітка», «Біда застала» та ін.). Провідною формою роботи на першому етапі були заняття. На цьому етапі реалізувалися такі педагогічні умови: залучення батьків до спільної роботи з духовного виховання дітей; забезпечення розуміння дітьми етичних категорій і моральних якостей.

На першому етапі нами було визначено оптимальні умови для виховання духовності старших дошкільників за художніми творами В. О. Сухомлинського і складено перспективний план роботи з дітьми, до змісту якого увійшли всі форми та методи роботи, які ми радимо використовувати вихователям ДНЗ, а також консультації для батьків щодо виховання духовності дітей. Саме такий комплекс, на нашу думку, сприятливо відобразився на рівні духовної вихованості дітей старшого дошкільного віку наприкінці навчального року.

На другому, *емоційно-ціннісному*, етапі дітей вчили розпізнавати хороші і погані вчинки, адекватно оцінювати поведінку героїв творів і своїх власних вчинків, розуміти сутність етичних категорій, духовних якостей, норм, правил. Провідною формою роботи виступили інтегровані заняття із різних розділів програми (художня література, розвиток мовлення, малювання). Педагогічними умовами на цьому етапі виступили: забезпечення розуміння й усвідомлення дітьми моралі творів; комплексне розв'язання завдань із духовного виховання дітей у різних видах діяльності (художньо-мовленнєва, ігрова, театралізована, навчальна), як на заняттях, так і в повсякденному житті.

На третьому, *оцінно-рефлексивному*, етапі уточнювались і узагальнювались знання дітей про етичні категорії, моральні норми і якості; продовжували виховувати вміння оцінювати поведінку героїв, однолітків і свою власну, використовувати твори письменника в повсякденному житті. Формами роботи на цьому етапі виступили: заняття з художньої літератури, з малювання і повсякденне життя, реалізовувалися такі педагогічні умови: стимулювання оцінно-контрольної діяльності у вихованні духовності дітей.

Нами була спланована та організована науково-методична робота з педагогами закладів дошкільної освіти щодо вивчення духовної спадщи-

ни В. Сухомлинського. Була проведена педрада з цієї теми; педагогічна година «На духовній стежині»; проводилися групові дискусії з теми «Виховання та розвиток дошкільників засобами художнього слова у педагогічній спадщині В. Сухомлинського»; були здійснені колективні перегляди занять, прогулянок, свят, розваг; організована виставка повсякденної діяльності дітей та дорослих «Стежинами людської душі».

Організація експериментального виховання передбачала духовну спрямованість педагогічного процесу. Духовне виховання старших дошкільників здійснювалося під час занять, спостережень, екскурсій, дидактичних ігор, вправ, свят, розваг, праці в природі тощо. Складено орієнтовний перспективний план з духовного виховання старших дошкільників, який відобразив можливість використання матеріалів спадщини В. Сухомлинського для духовного виховання дітей. Нами були складені словнички тлумачення етичних понять для дітей старшого дошкільного віку.

На заняттях з ознайомлення з довкіллям, з розвитку мовлення поряд з традиційними прийомами роботи над певною темою використовувалися нетрадиційні методи і прийоми навчання, які лежать в основі педагогічної спадщини В. Сухомлинського. Проводилися тематичні заняття, уроки мислення, основна мета яких полягала в тому, щоб навчити дитину дивитися, думати, помічати, відчувати пізнавати світ розумом і серцем.

На прикінцевому етапі дослідження ми засвідчили, що розроблена нами методика виховання духовності дітей старшого дошкільного віку за художніми творами В. О. Сухомлинського сприяла появі в експериментальній групі дітей з високим рівнем духовної вихованості. Якщо до навчання тільки 2% дітей експериментальної групи знаходились на високому рівні, то після навчання на високому рівні опинилось 39% дітей і ще 57% досягнули середнього рівня. 96% дітей експериментальної групи знаходяться на високому і середньому рівнях і лише 4% дітей залишились на низькому рівні. У контрольній групі, де навчання здійснювалось за традиційними програмами та методикою під час констатувального етапу експерименту на високому рівні в цій групі було 3% дітей, то до кінця року їх стало лише 9,5%, більшість дітей залишилась на середньому (51,5%) і низькому (39%) рівнях.

Отже, на підставі позитивної динаміки, що відбувається в результаті використання художніх творів В. Сухомлинського в експериментальній групі, можна зробити висновок, що вони дійсно сприяють ефективному вихованню духовності дітей старшого дошкільного віку, а це підтверджує нашу гіпотезу.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : Монографія / А. М. Богуш. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008 – 272 с.
2. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О. В. Сухомлинська. – Київ : Всеукраїнський фонд «Добро», 2006. – 43 с.
3. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1978. – 283 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5- т. / В. О. Сухомлинський. – Т.4 – К. : Рад.шк., 1976.
5. Сухомлинский В. А. Духовный мир школьника / В. А. Сухомлинский. – М. : Учпедгиз, 1961. – 223 с.
6. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – 250 с.
7. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский ; сост. С. Л. Соловейчик. – М. : Политиздат, 1975. – 177 с.
8. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – 450 с.
9. Ушинський К. Д. Вибр. пед. тв. / К. Д. Ушинський. —К., 1983.

References

1. Bohush A.M. Pedagogichni vymiry Vasylya Sukhomlynskoho v suchasnomu osvithnomu prostori : Monohrafiia [Pedagogical dimensions of Vasyl Sukhomlynskyi in the modern educational space: Monograph] / A.M. Bohush – K.: Vy-davnychy Dim «Slovo», 2008 – 272 p. [in Ukrainian]
2. Sukhomlynska O. V. Dukhovno-moralne vykhovannia ditei ta molodi: zahalni tendentsii y individualnyi poshuk [Spiritual and moral upbringing of children and youth: general tendencies and individual search] / O. V. Sukhomlynska. – Kyiv: Vseukrainskyi fond «Dobro», 2006. – 43 p. [in Ukrainian]
3. Sukhomlynskyi V.O. Batkivska pedahohika [Parents Pedagogy] / V.O. Sukhomlynskyi – K.: Rad. shkola, 1978. – 283 p. [in Ukrainian]
4. Sukhomlynsky V.O. Vybrani tvory v 5 – t. [Selected Works in 5th] / V.O. Sukhomlynskyi. – T.4 – K.: Rad. shkola, 1976. [in Ukrainian]
5. Sukhomlynsky V.A. Dukhovnyi myr shkolnyka [The Spiritual World of a Schoolboy] / V.A. Sukhomlynsky. – M.: Uchpedgiz, 1961. – 223 p. [in Russian]
6. Sukhomlynskyi V.O. Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoi osobystosti [Problems of education of a fully developed personality] / V.O. Sukhomlynskyi // Selected works: in 5 t. – K.: Rad. shkola, 1976. – T. 1. – 250 s. [in Ukrainian]
7. Sukhomlynsky V.A. O vospityany [About Education] / V.A. Sukhomlynsky; Sost. S. L. Soloveichik. – M.: Politizdat, 1975. – 177 p. [in Russian]
8. Sukhomlynskyi V.O. Yak vykhovaty spravzhniu liudynu [How to raise a true person] / V.O. Sukhomlynsky // Selected Works: in 5 t. – K.: Rad. shkola, 1976. – T. 2. – 450 s. [in Ukrainian]
9. Ushinskyi K. D. Vybr. ped tv. [Selected Works] / K. D. Ushinsky. – K., 1983. [in Russian]

Ірина Кардаш, Тетяна Лушпай. Воспитание духовности детей старшего дошкольного возраста по художественным произведениям В. А. Сухомлинского

В условиях сегодняшнего дня одним из ведущих заданий дошкольного звена образования является формирование основ духовной и моральной культуры личности дошкольника. В статье духовное воспитание старших дошкольников рассматривается с позиций комплексного подхода, который предусматривает усвоение знаний о духовной культуре, развитие позитивного отношения к поступкам взрослых и овладение элементарными практическими навыками; теоретически обосновано и экспериментально проверено эффективность использования произведений В. Сухомлинского в формировании духовности старших дошкольников; представлены результаты исследовательско-экспериментальной работы по воспитанию духовности старших дошкольников за произведениями В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: духовность, моральность, духовная культура, духовное воспитание, духовное развитие личности, художественные произведения.

Iryna Kardash, Tetiana Lushpay. The upbringing of the spirituality of senior preschool age children on the artistic works of V. O. Sukhomlynskyi

In today's conditions, one of the main tasks of preschool education is the formation of the basics of the spiritual and moral culture of the preschool child personality. The article highlights the spiritual education of senior preschool children from the standpoint of an integrated approach that involves the assimilation of knowledge about spiritual culture, the development of a positive attitude to the actions of adults and the mastery of elementary practical skills. The effectiveness of the use of V. Sukhomlynskyi's works in the formation of spirituality of senior preschool children has been theoretically substantiated and experimentally tested. The results of experimental work on the upbringing of spirituality of senior preschool children on the works of V.O. Sukhomlynskyi are presented.

Key words: spirituality, morality, spiritual culture, spiritual upbringing, spiritual development of the person, art works.